

Sygn. akt I PSKP 47/21

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 18 maja 2021 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Katarzyna Gonera (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Krzysztof Rączka

SSN Romualda Spyt

w sprawie z powództwa Stowarzyszenia „T.” z siedzibą w P. działającego na rzecz
T. M.

przeciwko C. Spółce z ograniczoną odpowiedzialnością z siedzibą w Ł.

o ryczałt za noclegi

w przedmiocie skargi pozwanego o wznowienie postępowania

w sprawie zakończonej prawomocnym wyrokiem Sądu Okręgowego w Ł.

z 24 listopada 2016 r., sygn. akt VIII Pa (...),

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy i Ubezpieczeń

Społecznych w dniu 18 maja 2021 r.,

skargi kasacyjnej strony powodowej od wyroku Sądu Okręgowego - Sądu Pracy

i Ubezpieczeń Społecznych w Ł.

z dnia 12 lutego 2019 r., sygn. akt VIII Pa (...),

**uchyla zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę Sądowi
Okręgowemu w Ł. do ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia o
kosztach postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Sąd Okręgowy w Ł., wyrokiem z 24 listopada 2016 r. (w sprawie VIII Pa (...)), oddalił apelację pozwanej C. spółki z o.o. w Ł. od wyroku Sądu Rejonowego w Ł. z 22 czerwca 2016 r. (w sprawie X P (...)) z powództwa Stowarzyszenia „T.” z siedzibą w P., działającego na rzecz T. M., o ryczałty za noclegi oraz zasądził od pozwanej spółki na rzecz strony powodowej kwotę 1.800 zł tytułem zwrotu kosztów postępowania apelacyjnego.

W uzasadnieniu wyroku z 24 listopada 2016 r. Sąd Okręgowy stwierdził, że zasądzenie od pozwanej C. spółki z o.o. w Ł. na rzecz T. M., reprezentowanego przez Stowarzyszenie „T.” z siedzibą w P., kwoty 30.655,53 zł tytułem ryczałtów za noclegi za okres od 23 lipca 2011 r. do 13 czerwca 2012 r. wraz z ustawowymi odsetkami, liczonymi od kwot i dat szczegółowo opisanych w sentencji wyroku Sądu Rejonowego, było w pełni uprawnione.

W uzasadnieniu swego stanowiska, Sąd Okręgowy nie zgodził się z wnoszącą apelację pozwaną spółką, że dochodzony przez powoda ryczałt nie jest mu należny, bowiem z dokumentów przedstawionych przez pozwaną, w tym akt osobowych powoda oraz rozliczeń kosztów zagranicznych podróży służbowych, wynika, że powód miał świadomość, jakie świadczenia są mu należne i te świadczenia od pracodawcy otrzymał. W aktach osobowych powoda brak dokumentu potwierdzającego zapoznanie się powoda z regulaminem wynagradzania w brzmieniu, które przewidywało ryczałt za noclegi wysokości 10 euro za dobę. W dacie zatrudnienia powoda (25 lipca 2011 r.) w pozwanej spółce obowiązywał regulamin wynagradzania z 21 marca 2008 r., w którym brak było jakichkolwiek uregulowań dotyczących ryczałtów za noclegi, a tylko z tym regulaminem, nawiązując stosunek pracy, powód został zapoznany. Dopiero regulamin wynagradzania wprowadzony od 8 listopada 2012 r. i wydane na jego podstawie zarządzenia nr 7 stanowiące załącznik do regulaminu przewidywały zmniejszenie diety do 30 euro i wprowadzenie ryczałtu za noclegi w wysokości 10 euro (od stycznia 2013 r. 15 euro). Jednak regulacje te nie obowiązywały już powoda.

Jednocześnie Sąd Okręgowy nie zakwestionował tego, że pracodawca – ustalając należności z tytułu podróży służbowej – może ustanowić jedno zbiorcze

świadczenie nazwane przykładowo „dieta” czy „ryczałt za podróż służbową”, upraszczając tym samym system rozliczeń z pracownikiem. Niemniej jednak kierowca jako strona zawartej umowy powinien mieć pełną świadomość i jasność, jakie świadczenia otrzymuje, z jakiego tytułu i wyrazić zgodę na taki system wynagradzania. Ustanowienie świadczenia zbiorczego nie może prowadzić do uregulowania tylko części świadczeń należnych pracownikowi w związku z odbywanymi podróżami służbowymi (por. wyrok Sądu Najwyższego z 15 września 2015 r., II PK 248/14, LEX nr 1816556).

Sąd Okręgowy podkreślił, że stanowisko pozwanej było niekonsekwentne i ewoluowało w toku procesu. W odpowiedzi na pozew pozwana podała dwa argumenty przemawiające, w jej ocenie, za brakiem zasadności roszczenia powoda. W pierwszej kolejności przywoływała fakt wyposażenia samochodów, którymi jeździł powód, we właściwe miejsca do spania, co miało uzasadniać uznanie, że pracodawca zapewnił pracownikowi bezpłatny nocleg w przystosowanej kabinie samochodu. Z drugiej strony pozwana podnosiła, że wypłata ryczałtu następowała w ramach korzystnie określonej diety. Zdaniem Sądu obydwa argumenty, niewątpliwie nastawione na wykazanie braku zasadności roszczenia powoda, wzajemnie się jednak wykluczają. Bo skoro pracodawca utrzymywał, że zapewniając kierowcy bezpłatny nocleg nie miał obowiązku wypłaty ryczałtu za nocleg i dlatego go nie wypłacał, to jednocześnie nie mógł skutecznie argumentować, że ryczałt ten był jednak wypłacany w ramach diety.

Zdaniem Sądu z dokonanych ustaleń wynika, że pozwana spółka – regulując kwestię świadczeń należnych kierowcom z tytułu odbywania podróży służbowych – w sposób nieuprawniony pozbawiła prawa do ryczałtu za nocleg kierowców, którzy jeździli pojazdami posiadającymi przystosowane do spania kabiny, uznając, że w ten sposób został im zapewniony bezpłatny nocleg. Niekonsekwentne stanowisko pozwanej, która z jednej strony twierdziła, że ryczałt za nocleg pracownikom się nie należał z uwagi na zapewnienie im miejsca do spania w pojeździe, z drugiej zaś podnosiła, że ustalona na rzecz pracowników „dieta” wyczerpywała wszystkie należne im świadczenia z tytułu podróży służbowej w tym i ryczałt, niewątpliwie utwierdza w przekonaniu, że w rzeczywistości nie doszło do wypłaty tego ryczałtu w żadnej postaci.

Zdaniem Sądu nie można także uznać, że część kwoty 45 euro, wypłacanej powodowi z tytułu podróży służbowych, spełniała warunek diety minimalnej ustalonej zgodnie z art. 77⁵ § 3 i 4 k.p., w związku z czym pozostałą część z tej kwoty należałoby zaliczyć na poczet ryczałtu za nocleg, bowiem minimalnym standardem obowiązującym pracodawcę jest jedynie wysokość diety, która nie może być niższa niż dieta z tytułu podróży służbowej na obszarze kraju określona dla pracownika sfery budżetowej. Skoro strony skonkretyzowały w kolejnych umowach o pracę i obowiązującym regulaminie wynagradzania, że kwota 40 euro a następnie 45 euro stanowi wyłącznie dietę w istocie pokrywającą tylko koszty wyżywienia, to nie ma podstaw, aby kwotą tą objąć także ryczałty za noclegi.

Odnosząc się natomiast do kwestii zapewnienia bezpłatnego noclegu, przez zagwarantowanie możliwości spania w kabinie kierowcy, Sąd Okręgowy podzielił stanowisko Sądu Rejonowego, że ryczałt za nocleg nie przysługuje jedynie wtedy, gdy pracodawca zapewnił pracownikowi bezpłatny nocleg w warunkach hotelu (motelu). Wynika to z uchwały składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 12 czerwca 2014 r., II PZP 1/14 (OSNP 2014 nr 12, poz. 164), zgodnie z którą zapewnienie pracownikowi - kierowcy samochodu ciężarowego odpoczynku nocnego w kabinie samochodu ciężarowego, podczas wykonywania przewozów w transporcie międzynarodowym, nie stanowi zapewnienia przez pracodawcę bezpłatnego noclegu w rozumieniu § 9 ust. 4 rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 19 grudnia 2002 r. w sprawie wysokości oraz warunków ustalania należności przysługujących pracownikowi zatrudnionemu w państwowej lub samorządowej jednostce budżetowej z tytułu podróży służbowej poza granicami kraju (Dz.U. Nr 236, poz. 191 ze zm.), co sprawia, że pracownikowi przysługuje zwrot kosztów noclegu na warunkach i w wysokości określonych w § 9 ust. 1-3 tego rozporządzenia albo na korzystniejszych warunkach i wysokości, określonych w umowie o pracę, układzie zbiorowym pracy lub innych przepisach prawa pracy. Tożsamy pogląd został wyrażony także w uchwale Sądu Najwyższego z 7 października 2014 r., I PZP 3/14 (OSNP 2015 nr 4, poz. 47, LEX nr 1511152). Zaakcentowano w niej, że obowiązkiem pracodawców zatrudniających kierowców w transporcie międzynarodowym jest zapewnienie kierowcy bezpłatnego noclegu umożliwiającego odpowiednią regenerację sił, przy czym warunku tego nie spełnia

miejsce do spania w kabinie pojazdu (nawet, gdy ma ono wysoki „godziwy” standard), i choć przepisy o czasie pracy kierowców dopuszczają realizację dobowego (ewentualnie także tygodniowego) odpoczynku kierowcy w odpowiednio do tego przystosowanej kabinie pojazdu, nie wynika z nich w żaden sposób, że w takich sytuacjach pracownikowi nie należy się rekompensata za nocleg w warunkach odbiegających od warunków hotelowych. Przepisy o czasie pracy kierowców w ogóle tej kwestii nie regulują, nie mogą więc stanowić zanegowania prawa pracowników - kierowców do ryczałtu za noclegi, jeżeli nocują w kabinie pojazdu, a nie w warunkach hotelowych.

Chybione, zdaniem Sądu Okręgowego, było twierdzenie apelacji, że w świetle art. 77⁵ § 3 i 4 k.p. w związku § 9 ust. 4 rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 19 grudnia 2002 r. w sprawie wysokości oraz warunków ustalania należności przysługujących pracownikowi zatrudnionemu w państwowej lub samorządowej jednostce budżetowej z tytułu podróży służbowej poza granicami kraju oraz § 8 ust. 1 i ust. 3 rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 29 stycznia 2013 r. w sprawie należności przysługujących pracownikowi zatrudnionemu w państwowej lub samorządowej jednostce sfery budżetowej z tytułu podróży służbowej, prywatny przedsiębiorca nie musi ustalić wysokości świadczeń z tytułu podróży służbowej na poziomie nie niższym niż wynikający z powołanych aktów wykonawczych, bowiem minimalnym standardem, poniżej którego pracodawca nie może ustalić wysokości tych świadczeń, jest wysokość diety, która nie może być niższa niż dieta z tytułu podróży służbowej na obszarze kraju określona dla pracownika, o którym mowa w art. 77⁵ § 2 k.p.

Odnosząc się do zarzutów strony pozwanej, Sąd Okręgowy stwierdził, że zgodnie z wyrokiem Sądu Najwyższego z 4 września 2014 r., I PK 7/14 (LEX nr 1515145), odesłanie w art. 21a ustawy z 2004 r. o czasie pracy kierowców do art. 77⁵ § 3-5 k.p. oznacza pośrednio także odesłanie do art. 77⁵ § 2 k.p., a w konsekwencji uznanie, że kierowcy - pracownikowi przysługuje zwrot kosztów noclegu według zasad ustalonych w przepisach wykonawczych wydanych na podstawie art. 77⁵ § 2 k.p., chyba że korzystniejsze dla niego zasady zostały ustalone według art. 77⁵ § 3 k.p. (w układzie zbiorowym pracy lub w regulaminie wynagradzania albo w umowie o pracę, jeżeli pracodawca nie jest objęty układem

zbiorowym pracy lub nie jest obowiązany do ustalenia regulaminu wynagradzania). Sąd Najwyższy w uzasadnieniu tego orzeczenia przyjął, że według art. 77⁵ § 4 k.p. postanowienia układu zbiorowego pracy, regulaminu wynagradzania lub umowy o pracę nie mogą ustalać diety za dobę podróży służbowej na obszarze kraju oraz poza granicami kraju w wysokości niższej niż dieta z tytułu podróży służbowej na obszarze kraju określona dla pracownika, o którym mowa w § 2. Tym samym, przepis ten ustala minimalny standard świadczenia, ale odnosi się tylko do diety, a nie do zwrotu kosztów przejazdów, noclegów i innych wydatków. Jednakże – zgodnie z art. 77⁵ § 5 k.p. – w przypadku gdy układ zbiorowy pracy, regulamin wynagradzania lub umowa o pracę nie zawiera postanowień, o których mowa w § 3 (czyli nie zawiera uregulowań dotyczących warunków wypłacania wszystkich należności z tytułu podróży służbowej), pracownikowi przysługują należności na pokrycie kosztów podróży służbowej odpowiednio według przepisów, o których mowa w § 2. Oznacza to, że przepisy wykonawcze ustalają minimalny standard wszystkich świadczeń z tytułu podróży służbowych (diety oraz zwrotu kosztów przejazdów, noclegów i innych wydatków), które w układzie zbiorowym pracy, regulaminie wynagradzania albo w umowie o pracę mogą być uregulowane korzystniej dla pracownika (art. 9 § 2 i art. 18 § 2 k.p.). W razie braku takich regulacji lub uregulowania mniej korzystnego dla pracownika, zastosowanie będą miały przepisy wykonawcze. Tym samym, wbrew zapatrywaniom apelacji, brak uregulowania w regulaminie wynagradzania obowiązującym strony kwestii ryczałtu za nocleg prowadzi do zastosowania § 9 ust. 1-4 rozporządzenia z dnia 19 grudnia 2002 r.

Jednocześnie za bezzasadny Sąd uznał apelacyjny zarzut, według którego prawo do otrzymania ryczałtu za nocleg uzależnione jest od rzeczywistego poniesienia przez pracownika kosztów noclegu. Ryczałt przysługuje nawet wtedy, gdy kosztów tych faktycznie pracownik nie poniósł. Istota ryczałtu jako świadczenia kompensacyjnego (w tym wypadku przeznaczonego na pokrycie kosztów noclegu) polega bowiem na tym, że świadczenie to wypłacane w takiej formie z założenia jest oderwane od rzeczywistego poniesienia kosztów i nie pokrywa w całości wszystkich wydatków z określonego tytułu (bo nie są one udokumentowane); w zależności od okoliczności konkretnego przypadku kwota ryczałtu – która jako

uśredniona i ujednolicona ustalona jest przez pracodawcę – pokryje więc pracownikowi koszty noclegowe w wymiarze mniejszym albo większym niż faktycznie przez niego podniesione.

Ostatecznie Sąd Okręgowy doszedł do przekonania, że wobec realizowania przez powoda odpoczynku dobowego w kabinie przystosowanego do tego samochodu, jego prawo do ryczałtu za noclegi nie może być kwestionowane, co wynika z § 9 ust. 4 rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 19 grudnia 2002 r. w sprawie wysokości oraz warunków ustalania należności przysługujących pracownikowi zatrudnionemu w państwowej lub samorządowej jednostce sfery budżetowej z tytułu podróży służbowej poza granicami kraju (Dz.U. z 2002 r. Nr 236, poz. 1991 ze zm.).

Od wyroku Sądu Okręgowego w Ł. z 24 listopada 2016 r. pozwana C. spółka z o.o. w Ł. wniosła 22 lutego 2017 r. skargę o wznowienie postępowania. Skargę oparto na podstawie art. 401¹ k.p.c. w związku z wydaniem przez Trybunał Konstytucyjny wyroku z 24 listopada 2016 r. w sprawie K 11/15 (OTK-A 2016, poz. 93).

W skardze o wznowienie postępowania pozwana spółka wniosła o zmianę zaskarżonego wyroku Sądu Okręgowego w Ł. z 24 listopada 2016 r. oraz poprzedzającego go wyroku Sądu Rejonowego w Ł. z 22 czerwca 2016 r. przez oddalenie powództwa oraz zasądzenie od powoda na rzecz pozwanej kosztów procesu. Wniosła także o zasądzenie od powoda na rzecz pozwanej kwoty 57.299,95 zł tytułem zwrotu świadczenia spełnionego na podstawie zaskarżonych prawomocnych wyroków.

W uzasadnieniu skargi o wznowienie postępowania pozwana spółka podniosła, że zaskarżone orzeczenia zapadły na skutek roszczenia powoda o zapłatę ryczałtów za noclegi dochodzonego na podstawie art. 77⁵ § 2 k.p. w związku z § 9 ust. 1 i ust. 4 rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 19 grudnia 2002 r. w sprawie wysokości oraz warunków ustalania należności przysługujących pracownikowi zatrudnionemu w państwowej lub samorządowej jednostce sfery budżetowej z tytułu podróży służbowej poza granicami kraju oraz § 16 ust. 1, 2 i 4 rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 29 stycznia 2013 r. w sprawie należności przysługujących pracownikowi

zatrudnionemu w państwowej lub samorządowej jednostce sfery budżetowej z tytułu podróży służbowej.

W zaskarżonych wyrokach Sądy obu instancji rozpoznające sprawę jako podstawę rozstrzygnięcia na korzyść powoda powołały również art. 21a ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o czasie pracy kierowców w związku z art. 77¹ § 2, 3 i 5 k.p. oraz § 9 ust. 1 i ust. 4 rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 19 grudnia 2002 r. w sprawie wysokości oraz warunków ustalania należności przysługujących pracownikowi zatrudnionemu w państwowej lub samorządowej jednostce sfery budżetowej z tytułu podróży służbowej poza granicami kraju oraz § 16 ust. 1, 2 i 4 rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 29 stycznia 2013 r. w sprawie należności przysługujących pracownikowi zatrudnionemu w państwowej lub samorządowej jednostce sfery budżetowej z tytułu podróży służbowej.

Tymczasem wyrokiem z 24 listopada 2016 r., w sprawie K 11/15, Trybunał Konstytucyjny orzekł, że art. 21a ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o czasie pracy kierowców w związku z art. 77⁵ § 2, 3 i 5 k.p. w związku § 16 ust. 1, 2 i 4 rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 29 stycznia 2013 r. w sprawie należności przysługujących pracownikowi, zatrudnionemu w państwowej lub samorządowej jednostce sfery budżetowej z tytułu podróży służbowej – w zakresie, w jakim znajduje zastosowanie do kierowców wykonujących przewozy w transporcie międzynarodowym – jest niezgodny z art. 2 Konstytucji RP oraz że art. 21a ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o czasie pracy kierowców w związku z art. 77⁵ § 2, 3 i 5 k.p. w związku z § 9 ust. 1, 2 i 4 rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z 19 grudnia 2002 r. w sprawie wysokości oraz warunków ustalania należności przysługujących pracownikowi zatrudnionemu w państwowej lub samorządowej jednostce sfery budżetowej z tytułu podróży służbowej poza granicami kraju – w zakresie, w jakim znajduje zastosowanie do kierowców wykonujących przewozy w transporcie międzynarodowym – jest niezgodny z art. 2 Konstytucji RP.

Zgodnie z orzecznictwem Sądu Najwyższego, z mocy art. 401¹ k.p.c. można żądać wznowienia postępowania wówczas, gdy Trybunał Konstytucyjny zakwestionował ten przepis, który był decydującą podstawą prawną rozstrzygnięcia

zaskarżonego skargą o wznowienie postępowania (por. wyrok Sądu Najwyższego z 15 października 2015 r., I UK 461/14, postanowienie Sądu Najwyższego z 7 kwietnia 2016 r., II CZ 7/16). W sprawie zakończonej wyrokiem Sądu Okręgowego w Ł. z 24 listopada 2016 r. podstawę prawną rozstrzygnięcia stanowiły przepisy, których konstytucyjność została zakwestionowana przez Trybunał Konstytucyjny. Wobec tego podstawa wznowienia postępowania, wynikająca z art. 401¹ k.p.c., występuje w niniejszej sprawie i jest uzasadniona.

W odpowiedzi na skargę pełnomocnik powoda Stowarzyszenia „T.” z siedzibą w P., działającego na rzecz T. M., oraz beneficjenta powództwa T. M. wniósł o odrzucenie skargi, ewentualnie o jej oddalenie, z uwagi na brak tożsamości stron postępowania w sprawie zainicjowanej skargą o wznowienie oraz w sprawie zakończonej prawomocnym wyrokiem Sądu Okręgowego w Ł. z 24 listopada 2016 r., a w konsekwencji z uwagi na brak legitymacji procesowej T. M. w obecnej sprawie; ponadto wniósł o zasądzenie od pozwanego na rzecz T. M. kosztów postępowania ze skargi o wznowienie postępowania; ewentualnie, w przypadku oddalenia wniosku o odrzucenie skargi, wniósł o oddalenie skargi o wznowienie postępowania w całości jako bezzasadnej, zasądzenie od pozwanego na rzecz powoda Stowarzyszenia „T.” kosztów postępowania ze skargi o wznowienie postępowania; ewentualnie, w przypadku uwzględnienia skargi o wznowienie postępowania i zmiany zaskarżonego orzeczenia przez oddalenie powództwa, pełnomocnik strony powodowej wniósł o oddalenie w całości wniosku pozwanego o nakazanie T. M. zwrotu na rzecz pozwanego spełnionego świadczenia oraz odstąpienie na podstawie art. 102 k.p.c. od obciążenia powoda kosztami zastępstwa procesowego przed Sądami obu instancji oraz w postępowaniu wywołanym skargą o wznowienie postępowania.

Rozpoznając skargę o wznowienie postępowania, Sąd Okręgowy ustalił, że Sąd Rejonowy w P. (VIII Wydział Gospodarczy) wszczął postępowanie przymuszające wobec Stowarzyszenia „T.” w sprawie obowiązku wpisu do rejestru przedsiębiorców. W toku tego postępowania postanowieniem z 8 sierpnia 2017 r. Sąd Rejonowy w P. (VIII Wydział Gospodarczy) nałożył na zarząd Stowarzyszenia „T.” w osobie prezesa R. W. grzywnę celem przymuszenia do dokonania wpisu do rejestru przedsiębiorców w związku z prowadzeniem działalności gospodarczej.

Postanowieniem Sądu Okręgowego w P. (X Wydział Gospodarczy Odwoławczy) z 17 października 2017 r. uchylono w całości postanowienie z 8 sierpnia 2017 r. i sprawę przekazano Sądowi Rejonowemu w P. do ponownego rozpoznania. W wyniku wszczęcia kolejnego postępowania o przymuszenie postanowieniem z 28 maja 2018 r. Sąd Rejonowy w P. (VIII Wydział Gospodarczy) nałożył grzywnę na zarząd Stowarzyszenia „T.” w osobie R. W.. Postanowieniem Sądu Okręgowego w P. (X Wydział Gospodarczy Odwoławczy) z 18 października 2018 r. uchylono w całości postanowienie z 28 maja 2018 r. i umorzono postępowanie.

Ponadto Sąd Okręgowy ustalił, że prawomocnym wyrokiem karnym z 14 sierpnia 2018 r. Sąd Rejonowy w P. (III Wydział Karny) po rozpoznaniu sprawy III K (...) dotyczącej E. W. oskarżonej o to, że:

1. wbrew obowiązкови wynikającemu z ustaw podatkowych w okresie od grudnia 2012 r. do 21 grudnia 2016 r. nie przechowywała jako prezes zarządu Stowarzyszenia „T.” wystawionych na rzecz tego podmiotu rachunków oraz innych dokumentów – faktur VAT i paragonów dokumentujących rozliczenia z podmiotami działającymi na rzecz Stowarzyszenia „T.”, tj. o przestępstwo z art. 62 § 3 k.k.s.;
2. wbrew obowiązкови wynikającemu z ustawy z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, w okresie od stycznia 2010 r. do 21 grudnia 2016 r. jako prezes zarządu Stowarzyszenia „T.” nie prowadziła ksiąg tego podmiotu, który faktycznie prowadził działalność gospodarczą, tj. o przestępstwo z art. 60 § 1 k.k.s.;
3. wbrew obowiązкови wynikającemu z ustawy z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, w okresie od stycznia 2010 r. do 21 grudnia 2016 r. jako prezes zarządu Stowarzyszenia „T.” dopuściła do nieprowadzenia ksiąg rachunkowych tego podmiotu, który faktycznie prowadził działalność gospodarczą, tj. o przestępstwo z art. 77 pkt 1 ustawy z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości;
4. w okresie od stycznia 2010 r. do 21 grudnia 2016 r., działając jako prezes zarządu Stowarzyszenia „T.”, w krótkich odstępach czasu w wykonaniu z góry powziętego zamiaru, w sytuacji grożącej niewypłacalnością tego

stowarzyszenia, które zgodnie ze złożonymi do Urzędu Skarbowego w P. deklaracjami podatkowymi CII-8 za lata 2010-2016 nie osiągnęło żadnego przychodu w tym okresie, a prowadzone wobec Stowarzyszenia egzekucje komornicze umarzano z powodu ich bezskuteczności, ukrywała składniki majątku Stowarzyszenia „T.” w postaci przychodów Stowarzyszenia wynikających z zasądzanych na rzecz Stowarzyszenia kosztów zastępstwa procesowego przez ich nieewidencjonowanie; nie mogąc zaspokoić wszystkich wierzycieli spłacała z uzyskiwanych przez Stowarzyszenie środków finansowych trzech swoich wierzycieli: radcę prawnego R. W., radcę prawnego S. J. oraz M. spółkę z o.o. w P., czym działała na szkodę wielu wierzycieli Stowarzyszenia „T.”: Wyższej Szkoły [...] w P., M. S. , S. sp. j. w W.; M. sp. z o.o. w B.; H. sp. z o.o. w S.; M. P.; Y. sp. z o.o. w W.; Przedsiębiorstwa Handlowo-Usługowego P. SA w T.; E. w P.; A. sp. j. w S.; T. SA w N.; T. SA w P.; M. S. I. ; S. sp. z o.o. w W.; R. sp. z o.o. w P.; B. sp. z o.o. w I.; J. D.; Sądu Okręgowego w W.; B. sp. z o.o. w B.; T. C.; B. K.; G. sp. z o.o. w W.; R. sp. z o.o. w Ł.; M. sp. z oo. w K.; P. w G.. sp. z o.o. w G.; T.. z o.o. w Z., udaremniając ich zaspokojenie, tj. o przestępstwo z art. 300 § 3 k.k. w zw. z art. 300 § 1 k.k. i art. 302 § 1 k.k. w zw. z art. 11 § 2 k.k. w zw. z art. 12 k.k.;

orzekł w następujący sposób:

1. oskarżoną E. W. uznał za winną popełnienia czynu opisanego wyżej w pkt. 1, tj. występku z art. 62 § 3 k.k.s., i za to na podstawie art. 62 § 3 k.k.s. wymierzył oskarżonej karę grzywny w wysokości 60 stawek dziennych, ustalając wysokość jednej stawki na kwotę 100 złotych;

2. oskarżoną E. W. uznał za winną popełnienia czynu opisanego wyżej w pkt. 2, tj. występku z art. 60 § 1 k.k.s., i za to na podstawie art. 60 § 1 k.k.s. wymierzył oskarżonej karę grzywny w wysokości 70 stawek dziennych, ustalając wysokość jednej stawki na kwotę 100 złotych;

3. oskarżoną E. W. uznał za winną popełnienia czynu opisanego wyżej w pkt. 3, tj. występku z art. 77 pkt 1 ustawy z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, i za to na podstawie art. 77 pkt 1 ustawy z dnia 29 września 1994 r.

o rachunkowości wymierzył oskarżonej karę grzywny w wysokości 40 stawek dziennych, ustalając wysokość jednej stawki na kwotę 100 złotych;

4. oskarżoną E. W. uznał za winną popełnienia czynu opisanego wyżej w pkt. 4, tj. występku z art. 300 § 3 k.k. w zw. z art. 300 § 1 k.k. i art. 302 § 1 k.k. w zw. z art. 11 § 2 k.k. w zw. z art. 12 k.k., i za to na podstawie art. 4 § 1 k.k. i art. 11 § 3 k.k. oraz na podstawie art. 300 § 3 k.k. w zw. z art. 37a k.k. wymierzył oskarżonej karę grzywny w wysokości 150 stawek dziennych, ustalając wysokość jednej stawki na kwotę 100 złotych;

5. na podstawie art. 85 § 1 k.k. i art. 86 § 1 i § 2 k.k. połączył orzeczone kary i wymierzył oskarżonej karę łączną grzywny w wysokości 200 stawek dziennych, ustalając wysokość jednej stawki na kwotę 100 złotych;

6. na podstawie art. 46 § 1 k.k. zasądził od oskarżonej E. W. na rzecz:

- T. sp. z o.o. w Z. kwotę 1.800 zł,
- T. S.A. w P. kwotę 11.417,01 zł,
- B. sp. z o.o. w I. kwotę 630 zł,
- Sądu Okręgowego w W. kwotę 13.864,69 zł,
- B. sp. z o.o. w B. kwotę 4.362,25 zł,
- G. sp. z o.o. w W. kwotę 5.727,65 zł,
- M. sp. z o.o. w K. kwotę 3.076 zł;

7. na podstawie art. 17 ust. 1 ustawy z dnia 23 czerwca 1973 r. o opłatach w sprawach karnych (Dz.U. z 1983 r. Nr 49 poz. 233 z późn. zm.) zwolnił oskarżoną od uiszczenia opłaty i na podstawie art. 624 § 1 k.p.k. od ponoszenia w pozostałym zakresie kosztów sądowych, obciążając nimi Skarb Państwa.

W wyniku rozpoznania skargi o wznowienie postępowania Sąd Okręgowy w Ł., wyrokiem z 12 lutego 2019 r., w sprawie VIII Pa (...):

1. uwzględnił skargę o wznowienie postępowania w ten sposób, że zmienił wyrok Sądu Okręgowego w Ł. z 24 listopada 2016 r. w sprawie VIII Pa (...), nadając mu następującą treść:
 - z apelacji pozwanego od wyroku Sądu Rejonowego w Ł. z 22 czerwca 2016 r. w sprawie X P (...): zmienia zaskarżony wyrok w ten sposób, że oddala powództwo i nie obciąża T. M. kosztami postępowania za obie instancje;

2. nie obciążył powoda kosztami postępowania w zakresie skargi o wznowienie postępowania;
3. zobowiązał T. M. do zwrotu na rzecz C. spółki z o.o. w Ł. kwoty 57.299,95 zł uiszczonej tytułem wyegzekwowanego świadczenia.

Sąd Okręgowy uznał, że skarga o wznowienie postępowania zasługuje na uwzględnienie, jednakże z innych przyczyn niż przedstawione przez skarżącą w skardze.

Zgodnie z art. 401¹ k.p.c., można żądać wznowienia postępowania również w wypadku, gdy Trybunał Konstytucyjny orzekł o niezgodności aktu normatywnego z Konstytucją, ratyfikowaną umową międzynarodową lub z ustawą, na podstawie którego zostało wydane orzeczenie. Z kolei art. 410 § 1 k.p.c. stanowi, że sąd odrzuca skargę wniesioną po upływie przepisanej terminu, niedopuszczalną lub nieopartą na ustawowej podstawie. Skargę o wznowienie wnosi się w terminie trzymiesięcznym; termin ten liczy się od dnia, w którym strona dowiedziała się o podstawie wznowienia, a gdy podstawą jest pozbawienie możliwości działania lub brak należytej reprezentacji – od dnia, w którym o wyroku dowiedziała się strona, jej organ lub jej przedstawiciel ustawowy (art. 407 § 1 k.p.c.).

W ocenie Sądu Okręgowego, wbrew zarzutom strony powodowej, brak było podstaw do odrzucenia wniesionego nadzwyczajnego środka zaskarżenia uwagi na brak tożsamości stron postępowania w obecnej sprawie oraz w sprawie zakończonej prawomocnym wyrokiem Sądu Okręgowego w Ł. z 24 listopada 2016 r.

Z treści skargi wynika wprost, że strona pozwana domagała się wznowienia postępowania w sprawie zakończonej prawomocnym wyrokiem Sądu Okręgowego w Ł. z 24 listopada 2016 r. w sprawie VIII Pa (...), w której stroną powodową było Stowarzyszenie „T.” z siedzibą w P. działające na rzecz T. M.. Tym samym w żadnym razie nie może być mowy o braku tożsamości stron postępowania w obecnej sprawie oraz w sprawie zakończonej prawomocnym wyrokiem Sądu Okręgowego w Ł. z 24 listopada 2016 r. Treść skargi wyraźnie odnosi się do tych samych podmiotów, które brały udział w postępowaniu zakończonym prawomocnym wyrokiem.

Wniesiony środek zaskarżenia podlegał zatem merytorycznemu rozpoznaniu.

W ocenie Sądu Okręgowego należy zgodzić się ze skarżącym, że wyrokiem z 24 listopada 2016 r., K 11/15, Trybunał Konstytucyjny orzekł o niezgodności z Konstytucją RP art. 21a ustawy z 16 kwietnia 2004 r. o czasie pracy kierowców w związku z art. 77⁵ § 2, 3 i 5 k.p. w związku § 16 ust. 1, 2 i 4 rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 29 stycznia 2013 r. w sprawie należności przysługujących pracownikowi zatrudnionemu w państwowej lub samorządowej jednostce sfery budżetowej z tytułu podróży służbowej – w zakresie, w jakim znajduje on zastosowanie do kierowców wykonujących przewozy w transporcie międzynarodowym, oraz art. 21a ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o czasie pracy kierowców w związku z art. 77⁵ § 2, 3 i 5 k.p. w związku z § 9 ust. 1, 2 i 4 rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 19 grudnia 2002 r. w sprawie wysokości oraz warunków ustalania należności przysługujących pracownikowi zatrudnionemu w państwowej lub samorządowej jednostce sfery budżetowej z tytułu podróży służbowej poza granicami kraju – w zakresie, w jakim znajduje zastosowanie do kierowców wykonujących przewozy w transporcie międzynarodowym. Nie czyni to jednak uzasadnionymi wszystkich twierdzeń skargi o wznowienie postępowania co do meritum sporu o ryczałt za noclegi, stanowi natomiast asumpt do zbadania poprawności rozstrzygnięcia wydanego w prawomocnie zakończonym postępowaniu.

Sąd Okręgowy podzielił pogląd strony pozwanej, że na skutek skargi o wznowienie postępowania powództwo o ryczałty za noclegi powinno zostać oddalone, lecz decydującego znaczenia w tej materii nie miał wyrok Trybunału Konstytucyjnego i zawarta w nim argumentacja prawna, lecz inne okoliczności mające zasadniczy wpływ na wynik rozstrzygnięcia, a mianowicie brak legitymacji procesowej czynnej po stronie Stowarzyszenia „T.” w P..

Twierdzenie o braku legitymacji powodowego Stowarzyszenia do występowania w sprawie o ryczałty za noclegi Sąd Okręgowy uzasadnił w następujący sposób.

Zgodnie z art. 8 k.p.c. organizacje pozarządowe, których zadanie statutowe nie polega na prowadzeniu działalności gospodarczej, mogą dla ochrony praw obywateli, w wypadkach przewidzianych w ustawie, wszcząć postępowanie oraz wziąć udział w toczącym się postępowaniu.

Według art. 61 k.p.c. organizacje pozarządowe w zakresie swoich zadań statutowych mogą, za zgodą osoby fizycznej wyrażoną na piśmie, wytaczać powództwa na jej rzecz w sprawach o: alimenty, ochronę środowiska, ochronę konsumentów, ochronę praw własności przemysłowej, ochronę równości oraz niedyskryminacji przez bezpodstawne bezpośrednie lub pośrednie zróżnicowanie praw i obowiązków obywateli (§ 1). W sprawach wymienionych w § 1 organizacje pozarządowe w zakresie swoich zadań statutowych mogą, za zgodą osoby fizycznej wyrażoną na piśmie, przystąpić do niej w toczącym się postępowaniu (§ 2). Za zgodą przedsiębiorcy będącego osobą fizyczną, wyrażoną na piśmie, organizacja pozarządowa, której jest on członkiem, może na jego rzecz wytoczyć powództwo lub przystąpić do niego w toczącym się postępowaniu w sporze z innym przedsiębiorcą o roszczenia wynikające z prowadzonej działalności gospodarczej (§ 3). Do pozwu lub pisma obejmującego przystąpienie organizacja pozarządowa dołącza wyrażoną na piśmie zgodę osoby fizycznej (§ 4).

Z kolei art. 62 k.p.c. stanowi, że do organizacji pozarządowych wytaczających powództwa na rzecz osób fizycznych stosuje się odpowiednio przepisy o prokuratorze wytaczającym powództwo na rzecz oznaczonej osoby, z wyjątkiem art. 58 zdanie drugie (§ 1). Do przystąpienia organizacji pozarządowych do strony w toczącym się postępowaniu stosuje się odpowiednio przepisy o interwencji ubocznej, do której nie mają odpowiedniego zastosowania przepisy o współuczestnictwie jednolitym (§ 2).

Również w sprawach z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych organizacje pozarządowe w zakresie swoich zadań statutowych, za zgodą pracownika lub ubezpieczonego wyrażoną na piśmie, mogą wytaczać powództwa na rzecz pracownika lub wnosić odwołania od decyzji organów rentowych, a także, za zgodą pracownika lub ubezpieczonego, wyrażoną na piśmie, przystępować do nich w toczącym się postępowaniu (art. 462 k.p.c.).

Oznacza to, że organizacje pozarządowe, o których mowa w art. 8 k.p.c. (jeśli mieści się to w ramach ich zadań statutowych), mogą wytoczyć powództwo na rzecz pracownika w sprawach z zakresu prawa pracy, jeżeli uzyskają na to zgodę pracownika w formie pisemnej, a także mogą przystąpić do już toczącego się postępowania w tych sprawach obok pracownika. W takim przypadku działają na

rzecz i w interesie pracownika, na rzecz którego powództwo wytoczyły lub do którego przyłączyły się w toku postępowania.

Mając na uwadze przytoczoną regulację, należy przyjąć, że organizacje pozarządowe mogą występować jako uczestnicy postępowania cywilnego w znaczeniu procesowym (tj. występować na rzecz określonej osoby fizycznej za jej uprzednią zgodą) w sprawach z zakresu prawa pracy. W każdym przypadku organizacja pozarządowa działa na rzecz pracownika jako osoby fizycznej (por. art. 61 k.p.c., z którego wynika, że organizacja taka może działać tylko na rzecz osoby fizycznej). Niemniej jednak, warunkiem takiego działania jest m.in. nieprowadzenie przez organizację pozarządową działalności gospodarczej.

W stanie faktycznym, którego dotyczy rozpoznawana sprawa, definicja działalności gospodarczej była ujęta w art. 2 ustawy z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej (Dz.U. z 2017 r., poz. 2168 ze zm.). Według tego przepisu, działalnością gospodarczą jest zarobkowa działalność wytwórcza, budowlana, handlowa, usługowa oraz poszukiwanie, rozpoznawanie i wydobywanie kopalin ze złóż, a także działalność zawodowa, wykonywana w sposób zorganizowany i ciągły. Działalność gospodarczą definiuje także art. 15 ust. 2 ustawy z dnia 11 marca 2004 r. o podatku od towarów i usług (Dz.U. z 2011 r. Nr 177, poz. 1054 ze zm.) jako działalność obejmującą wszelką działalność producentów, handlowców lub usługodawców, w tym podmiotów pozyskujących zasoby naturalne oraz rolników, a także działalność osób wykonujących wolne zawody, a w szczególności obejmującą czynności polegające na wykorzystywaniu towarów lub wartości niematerialnych i prawnych w sposób ciągły dla celów zarobkowych. W obecnym stanie prawnym art. 3 ustawy z dnia 6 marca 2018 r. Prawo przedsiębiorców (Dz.U. z 2018 r., poz. 646) stanowi, że działalnością gospodarczą jest zorganizowana działalność zarobkowa, wykonywana we własnym imieniu i w sposób ciągły. Według orzecznictwa Sądu Najwyższego dotyczącego innych przepisów (m.in. art. 118 k.c.) działalność gospodarczą wyróżnia kilka swoistych właściwości: 1) profesjonalny charakter, 2) charakter zarobkowy oraz podporządkowanie regułom opłacalności i zysku lub zasadzie racjonalnego gospodarowania, 3) działanie we własnym imieniu, 4) ciągłość, powtarzalność działań oraz 5) uczestnictwo w obrocie gospodarczym (por. m.in. uchwały Sądu

Najwyższego: z 18 czerwca 1991 r., III CZP 40/91, OSN 1992 nr 2, poz. 17, z glosą J. Mokrego, PS 1992 nr 9, s. 80; z 6 grudnia 1991 r., III CZP 117/91, OSN 1992 nr 5, poz. 65 oraz z 14 marca 1995 r., III CZP 6/95, OSNC 1995 nr 5, poz. 72, z glosą M. Litwińskiej, PPH 1996, Nr 6, s. 31).

Ocena dopuszczalności działania organizacji pozarządowej w konkretnym postępowaniu sądowym należy zawsze do sądu orzekającego. W szczególności sąd bada, czy zadanie statutowe organizacji nie polega na prowadzeniu działalności gospodarczej oraz czy spełnione są warunki określone w art. 61-63 k.p.c.

Sąd powinien z urzędu zbadać, czy wstąpienie do postępowania zgłasza organizacja uprawniona do brania udziału w postępowaniu w danym rodzaju spraw. Stwierdzenie braku takiego uprawnienia po stronie organizacji pozarządowej oznacza utratę legitymacji do udziału w procesie. Zgodnie z utrwaloną w polskim prawie wykładnią tego pojęcia, legitymacja procesowa to wynikająca z prawa materialnego kwalifikacja danego podmiotu do występowania w konkretnym procesie w charakterze strony. Brak legitymacji procesowej prowadzi do oddalenia powództwa, a więc do merytorycznego (negatywnego) rozstrzygnięcia sądu. Innymi słowy, legitymacja procesowa jest to określone normami prawa materialnego uprawnienie konkretnego powoda do dochodzenia sądowej ochrony określonego roszczenia materialnoprawnego przeciwko konkretnemu pozwanemu. Sąd, stwierdziwszy brak legitymacji procesowej, zamyka rozprawę (art. 224 § 1, art. 316 § 1 k.p.c.) i wydaje wyrok oddalający powództwo. Brak przesłanki merytorycznej może być przy tym niekiedy w toku procesu uleczony, jednakże tylko na skutek czynności dyspozycyjnych powoda (np. zmiany powództwa – art. 191 k.p.c.) czy też na drodze przekształceń podmiotowych (art. 194-198 k.p.c.).

W rozpoznawanej sprawie, w toku postępowania wszczętego wniesieniem skargi o wznowienie postępowania zakończonych prawomocnym wyrokiem Sądu Okręgowego w Ł. w sprawie VIII Pa (...), zapadł skazujący wyrok karny, stwierdzający popełnienie przestępstw przez prezes zarządu Stowarzyszenia „T.” E. W. w związku z ustalonym w toku procesu karnego faktem rzeczywistego prowadzenia działalności gospodarczej przez to stowarzyszenie.

Tym samym wydanie orzeczenia co do istoty sporu w przedmiotowej sprawie wymagało zbadania kwestii posiadania przez Stowarzyszenie „T.” w P. legitymacji procesowej do wytoczenia powództwa na rzecz T. M., czyli dopuszczalności jego działania w procesie.

Oceniając legitymację procesową Stowarzyszenia „T.” w P., Sąd Okręgowy zauważył, że według art. 11 k.p.c. ustalenia wydanego w postępowaniu karnym prawomocnego wyroku skazującego co do popełnienia przestępstwa wiążą sąd w postępowaniu cywilnym. Jednakże osoba, która nie była oskarżona, może powoływać się w postępowaniu cywilnym na wszelkie okoliczności wyłączające lub ograniczające jej odpowiedzialność cywilną.

Z art. 11 k.p.c. wynika, że sąd cywilny jest związany ustaleniami wydanego w postępowaniu karnym prawomocnego wyroku skazującego. Zakres związania sądu cywilnego prawomocnym wyrokiem skazującym dotyczy ustaleń co do okoliczności popełnienia przestępstwa zawartych w sentencji wyroku (wyrok Sądu Najwyższego z 2 lutego 2012 r., II CSK 330/11, LEX nr 1170224), czyli okoliczności składających się na jego stan faktyczny, co dotyczy osoby sprawcy, przedmiotu przestępstwa oraz czynu przypisanego oskarżonemu, które znajdują się w sentencji wyroku. Dokładne określenie w sentencji wyroku czynu przypisanego oskarżonemu obejmuje wszystkie okoliczności zarówno o charakterze ogólnym (dotyczące przestępstwa w ogóle), jak i szczególne (charakterystyczne dla danego rodzaju przestępstw). A zatem obejmuje: sprawcę przestępstwa, czas i miejsce popełnienia przez niego czynu, opis czynu zawierający wszystkie istotne elementy charakterystyczne dla danego przestępstwa, sposób popełnienia przestępstwa, przedmiot przestępstwa, stwierdzenie winy sprawcy, w tym jego poczytalności, bezprawności czynu oraz w przypadku przestępstw materialnych – skutek i związek przyczynowy (K Piasecki, Wpływ postępowania i wyroku karnego na postępowanie i wyrok cywilny, Warszawa 1970, s. 119; I. Gromska-Szuster, [w:] Dolecki, Wiśniewski [red.], Komentarz KPC, t. 1, 2011, s. 84; wyroki Sądu Najwyższego: z 18 lipca 1972 r., I PR 343/71, Legalis; z 10 lutego 2010 r., V CSK 267/09, Legalis; z 17 czerwca 2005 r., III CK 642/04, Legalis). Związanie dotyczy więc ustalonych w sentencji wyroku znamion przestępstwa, a także okoliczności jego popełnienia, dotyczących czasu, miejsca, poczytalności sprawcy itp.

Oznacza to, że sąd – rozpoznający sprawę cywilną – musi przyjąć, że skazany popełnił przestępstwo przypisane mu wyrokiem karnym (wyrok Sądu Najwyższego z 14 kwietnia 1977 r., IV PR 63/77, LEX nr 7928). W odniesieniu do faktów, co do których działa moc wiążąca wyroku skazującego wyrażona w art. 11 k.p.c., nie ma zastosowania zasada swobodnej oceny dowodów (art. 233 § 1 k.p.c.), ponieważ sąd cywilny dokonuje tylko subsumcji pod odpowiedni przepis prawa cywilnego wiążących ustaleń wynikających z wyroku karnego (por. wyrok Sądu Najwyższego z 16 grudnia 1961 r., II CR 1229/60, OSNC 1962 nr 3, poz. 118). Głównym celem normy z art. 11 k.p.c. jest uniknięcie konieczności prowadzenia postępowania dowodowego w dwóch odrębnych postępowaniach sądowych w celu ustalenia tych samych faktów, a w konsekwencji możliwości wydania sprzecznych rozstrzygnięć w sprawach karnej i cywilnej na podstawie tych samych faktów (jedność jurysdykcji karnej i cywilnej). Istota mocy wiążącej wyroków karnych wyrażona w art. 11 k.p.c. oznacza więc, że sąd rozpoznający sprawę cywilną musi przyjąć, że skazany popełnił przestępstwo przypisane mu wyrokiem karnym (wyrok Sądu Najwyższego z 14 kwietnia 1977 r., IV PR 63/77, Legalis). Okoliczności te nie mogą być zatem przedmiotem postępowania dowodowego, jak również ustalenia co do popełnienia przestępstwa wyłączają możliwość dowodzenia okoliczności sprzecznych z tymi, które ustalił sąd karny.

W rozpoznawanej sprawie Sąd był związany prawomocnym wyrokiem karnym skazującym z 14 sierpnia 2018 r., w którym Sąd Rejonowy w P., stwierdził, że E. W. jako prezes zarządu Stowarzyszenia „T.” popełniła przestępstwa w nim opisane, nie prowadząc i dopuszczając do nieprowadzenia od stycznia 2010 r. do 21 grudnia 2016 r. ksiąg rachunkowych tego podmiotu, który faktycznie prowadził działalność gospodarczą. Tym samym, ustalenie co do faktycznego prowadzenia działalności gospodarczej przez Stowarzyszenie „T.” od stycznia 2010 r. wiąże Sąd orzekający w rozpoznawanej sprawie cywilnej i prowadzi ostatecznie do uznania, że organizacja ta nie jest uprawniona do brania udziału w tym postępowaniu. Wobec ustalonego wyrokiem karnym faktu prowadzenia w sposób stały i systematyczny działalności gospodarczej organizacja pozarządowa Stowarzyszenie „T.” nie spełnia bowiem przesłanek, o których mowa w art. 462 k.p.c. w związku z art. 8 i art. 61 k.p.c. Brak legitymacji procesowej czynnej po

stronie powodowej do występowania w procesie prowadzić musi do uwzględnienia skargi o wznowienie postępowania i oddalenia powództwa. W tym stanie rzeczy merytoryczne rozpoznanie zarzutów skargi o wznowienie postępowania jest całkowicie zbędne. Niedopuszczalne jest bowiem uwzględnienie powództwa w sytuacji, gdy wnosząca je organizacja pozarządowa z uwagi na prowadzenie działalności gospodarczej w ogóle nie jest uprawniona do występowania po stronie powodowej z roszczeniami na rzecz pracownika.

W ocenie Sądu Okręgowego w żadnym razie nie można uznać, że skutki braku możliwości udziału w procesie Stowarzyszenia „T.” mogą zostać zniesione (także z urzędu) przez odpowiednie przekształcenia podmiotowe na podstawie art. 196 § 1 k.p.c. Co prawda, w świetle art. 406 k.p.c. do postępowania ze skargi o wznowienie postępowania stosuje się odpowiednio przepisy o postępowaniu przed sądem pierwszej instancji, jeżeli dalsze przepisy nie stanowią inaczej, nie należy jednak tracić z pola widzenia, że wznowienie postępowania prowadzi do ponownego rozpoznania sprawy w tym jego stadium, którego skarga dotyczy. Jeżeli skarga o wznowienie dotyczy postępowania przed sądem drugiej instancji, odpowiednie stosowanie przepisów o postępowaniu przed sądem pierwszej instancji nie zmienia charakteru tego postępowania. Nadal jest to postępowanie apelacyjne ze wszystkimi konsekwencjami tego faktu. Z uwagi na zasadę niezmienności stron postępowania w stosunku do stanu, jaki istniał w chwili zamknięcia rozprawy przed sądem pierwszej instancji, brak jest jakichkolwiek podstaw do przekształceń podmiotowych w postępowaniu drugoinstancyjnym z uwagi na bezwzględne wyłączenie w art. 391 § 1 k.p.c. możliwości stosowania przed sądem drugiej instancji art. 194-196 i 198 k.p.c. (por. odpowiednio wyrok Sądu Najwyższego z 3 kwietnia 2001 r., I PKN 342/00, OSNP 2003 nr 1, poz. 15). Ponadto podnieść należy, że pracownik, na rzecz którego wytoczono powództwo (T. M.), nie zdecydował się na samodzielne jego poparcie, choć niewątpliwie przez lata prowadzenia postępowania miał taką możliwość. Z tych wszystkich względów powództwo wniesione przez Stowarzyszenie „T.” nie mogło zostać uwzględnione.

Z tych przyczyn Sąd Okręgowy w Ł., na podstawie art. 412 § 2 k.p.c. w związku z art. 406 i art. 391 § 1 k.p.c. zmienił wyrok Sądu Okręgowego w Ł. z 24 listopada 2016 r. w ten sposób, że w wyniku uwzględnienia apelacji pozwanego

zgodnie z art. 386 § 1 k.p.c. zmienił zaskarżony wyrok Sądu Rejonowego w Ł. z 22 czerwca 2016 r. i oddalił powództwo, nie obciążając strony powodowej kosztami postępowania za obie instancje.

O kosztach procesu orzeczono na podstawie art. 102 k.p.c. Sąd Okręgowy miał na uwadze, że legitymacja Stowarzyszenia „T.” do występowania w procesie nie była kwestionowana przez lata. Ostatecznie strona powodowa działała też w interesie pracownika. Skarga o wznowienie została uwzględniona z uwagi na brak spełnienia, po stronie powodowej, kryteriów formalnych, decydujących o jej zdolności do wytoczenia powództwa. Dlatego obciążenie jej kosztami postępowania, za obie instancje, w tym konkretnym przypadku wydało się Sądowi Okręgowemu zbyt daleko idące. Z tych samych względów nie obciążono strony powodowej kosztami postępowania w zakresie skargi o wznowienie.

O zwrocie pozwanemu wyegzekwowanego na rzecz T. M. świadczenia, w kwocie 57.299,95 zł, orzeczono na podstawie art. 415 k.p.c.

Skargę kasacyjną od wyroku Sądu Okręgowego w Ł. z 12 lutego 2019 r. w sprawie VIII Pa (...) wniosła organizacja pozarządowa Stowarzyszenie „T.” w P., działająca na rzecz pracownika T. M., reprezentowana przez prezesa zarządu Stowarzyszenia R. W. będącego radcą prawnym.

Skargę kasacyjną oparto na podstawie naruszenia przez Sąd Okręgowy przepisów postępowania, które miało istotny wpływ na wynik sprawy:

1) art. 8 k.p.c. w wyniku uznania, że powodowa organizacja pozarządowa nie ma legitymacji czynnej do występowania w niniejszej sprawie, w sytuacji gdy: (-) z jej zadań statutowych nie wynika, aby prowadziła działalność gospodarczą; (-) Sąd Okręgowy nie ustalił, czy prowadzona działalność gospodarcza jest działalnością główną; (-) Sąd Okręgowy w dniu wyrokowania uznał, że powodowa organizacja pozarządowa prowadzi działalność gospodarczą, mimo że z treści przywoływanego przez niego dowodu (wyroku karnego) wynika, że działalność ta miała być prowadzona do grudnia 2016 r. (zarzut powiązany z zarzutem naruszenia art. 316 § 1 k.p.c.);

2) art. 228 § 2 k.p.c. w związku z art. 11 zd. drugie k.p.c. przez powołanie się przez Sąd Okręgowy na znany mu z urzędu wyrok Sądu Rejonowego w P. (III Wydział Karny), wydany w sprawie III K (...), dokonanie na podstawie tego wyroku

ustaleń w sprawie i niezwrócenie na tę okoliczność uwagi stron (a więc doprowadzenie do sytuacji, w której fakty znane Sądowi z urzędu nie były przedmiotem rozprawy) i tym samym uniemożliwienie stronie powodowej jako osobie niebędącej oskarżonym w sprawie III K (...) przedstawienia dowodów potwierdzających fakt nieprowadzenia przez nią działalności gospodarczej oraz wykazania, że w aktach sprawy III K (...) brak jest dowodów potwierdzających prowadzenie takiej działalności;

3) art. 412 § 1 k.p.c. w zw. z art. 403 § 2 k.p.c. przez rozpoznanie sprawy poza granicami, jakie określiła w skardze o wznowienie strona pozwana, formułując podstawę wznowienia, w sytuacji gdy wykrycie okoliczności faktycznych mogących mieć wpływ na wynik sprawy, a na takie nowe okoliczność powołuje się Sąd Okręgowy w uzasadnieniu zaskarżonego wyroku, stanowi inną podstawę wznowienia niż zgłoszona przez pozwaną.

Skarżący (Stowarzyszenie „T.” w P.) wniósł o przyjęcie skargi kasacyjnej do rozpoznania, podnosząc, że:

1) istnieje potrzeba wykładni art. 8 k.p.c. wywołującego rozbieżności w orzecznictwie sądów, czego przykładem jest wyrok zaskarżony w niniejszej sprawie, postanowienie Sądu Apelacyjnego w (...) z 19 marca 2018 r. w sprawie III APz (...) i postanowienie Sądu Apelacyjnego w (...) z 3 lutego 2016 r. w sprawie III APz (...) – w zakresie tego, co ma decydujące znaczenie przy badaniu legitymacji czynnej organizacji pozarządowej, czy są to zadania statutowe, czy też ustalenia poczynione przez sąd rozpoznający sprawę, a dotyczące faktycznej działalności organizacji pozarządowej oraz czy sąd cywilny ma kognicję do badania, czy działalność stowarzyszenia jest niezgodna z prawem lub narusza postanowienia statutu;

2) w sprawie istnieje istotne zagadnienie prawne, a mianowicie istnieje potrzeba udzielenia odpowiedzi na pytania: czy w świetle art. 8 k.p.c. organizacja pozarządowa, aby mieć legitymację czynną, nie może prowadzić żadnej działalności gospodarczej, nawet w przypadku gdy działalność ta nie jest jej działalnością główną, oraz czy organizacja pozarządowa powinna spełniać warunki przewidziane w art. 8 k.p.c. w okresie trwania całego sporu, czy tylko w czasie wyrokowania (art. 316 § 1 k.p.c.).

Skarżący wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku w całości i przekazanie sprawy Sądowi Okręgowemu do ponownego rozpoznania oraz o zasądzenie od pozwanej na rzecz powoda zwrotu kosztów procesu w postępowaniu kasacyjnym według norm przepisanych.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna okazała się uzasadniona i z tej przyczyny została uwzględniona.

1. Podstawowy zarzut skargi kasacyjnej dotyczył naruszenia art. 8 k.p.c. w związku z przyjęciem przez Sąd Okręgowy, że powodowa organizacja pozarządowa nie miała legitymacji czynnej do występowania w prawomocnie zakończonej sprawie, ponieważ prowadziła działalność gospodarczą.

Należy przypomnieć, że według art. 8 k.p.c. organizacje pozarządowe, których zadanie statutowe nie polega na prowadzeniu działalności gospodarczej, mogą dla ochrony praw obywateli, w wypadkach przewidzianych w ustawie, wszcząć postępowanie oraz wziąć udział w toczącym się postępowaniu. Jak wynika z przytoczonego przepisu, w postępowaniu cywilnym mogą uczestniczyć tylko te organizacje pozarządowe (np. stowarzyszenia), których zadanie statutowe nie polega na prowadzeniu działalności gospodarczej. W piśmiennictwie (doktrynie) dominuje pogląd, zgodnie z którym określenie to odnosi się jedynie do głównej działalności statutowej, organizacja pozarządowa nie traci możliwości udziału w postępowaniu cywilnym, gdy działalność gospodarcza jest jej działalnością uboczną, a dochody (zyski) z tej działalności są przeznaczane na główną działalność statutową. Podkreśla się przy tym, że niedopuszczalna jest interpretacja, zgodnie z którą organizacje prowadzące jakąkolwiek działalność gospodarczą nie mogą być uważane za organizacje uprawnione do działania według przepisów art. 8 i 61 k.p.c. O przyznaniu danej organizacji statusu organizacji uprawnionej do działania w postępowaniu cywilnym powinny decydować jej cele statutowe. Ponadto zwraca się uwagę, że Kodeks postępowania cywilnego nie wyklucza prowadzenia przez daną organizację działalności gospodarczej, byleby działalność ta nie stanowiła jej głównego zadania (K. Gajda-Roszczyńska [w:] Kodeks postępowania cywilnego,

tom 1: Komentarz do art. 1-729, [red.] A. Góra-Błaszczkowska, Warszawa 2016, s. 97; P. Grzegorzczak [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Postępowanie rozpoznawcze, [red.] T. Ereciński, Warszawa 2012, s. 151; M. Uliasz, Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, Warszawa 2008, s. 18). Przyjęcie odmiennego poglądu oznaczałoby, że każda organizacja, w której statucie znajduje się postanowienie dopuszczające możliwość prowadzenia przez nią działalności gospodarczej, nie mogłaby brać udziału w postępowaniu cywilnym, dlatego celowe jest przyjęcie możliwości prowadzenia przez organizacje społeczne (pozarządowe) działalności *non profit* (albo *not for profit*), to jest takiej, w której cały dochód z działalności gospodarczej jest przeznaczany na koszty prowadzonej działalności statutowej oraz realizację celów statutowych.

Stanowisko to ma oparcie w treści art. 8 k.p.c., który dopuszcza do postępowania cywilnego organizacje pozarządowe, których zadanie statutowe nie polega na prowadzeniu działalności gospodarczej (jako działalności zasadniczej, podstawowej albo przeważającej), oraz w art. 2, 10 i 34 ustawy z dnia 7 kwietnia 1989 r. – Prawo o stowarzyszeniach (jednolity tekst: Dz.U. z 2020 r., poz. 2261; dalej: Prawo o stowarzyszeniach). Z powołanych przepisów Prawa o stowarzyszeniach wynika, że generalnie dopuszczalne jest prowadzenie przez stowarzyszenie działalności gospodarczej, jednak nie może to być jego celem statutowym (działalnością główną), zaś dochód z tej działalności służyć ma wyłącznie realizacji celów statutowych.

W obecnym stanie prawnym zakaz prowadzenia działalności gospodarczej jako działalności statutowej można wyprowadzić już z samej definicji organizacji pozarządowej zawartej w art. 3 ust. 2 ustawy z dnia 23 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (jednolity tekst: Dz.U. z 2020 r., poz. 1057 ze zm.), która wyłącza z zakresu tej kategorii podmioty działające w celu osiągnięcia zysku, a więc prowadzące działalność zarobkową.

Ustawodawca w Prawie o stowarzyszeniach posłużył się sformułowaniem „działalność gospodarcza” w rozumieniu definicji działalności gospodarczej zawartej w art. 2 ustawy z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej (jednolity tekst: Dz.U. z 2017 r., poz. 2168 ze zm.), uchylonej z dniem 30 kwietnia 2018 r., oraz w art. 3 aktualnie obowiązującej ustawy z dnia 6 marca 2018 r. –

Prawo przedsiębiorców (jednolity tekst: Dz.U. z 2021 r., poz. 162). Jedną z przesłanek działalności gospodarczej jest jej zarobkowy charakter. Przesłanka ta jest spełniona wtedy, gdy prowadzenie działalności gospodarczej nastawione jest na uzyskiwanie dochodu, choć może się zdarzyć, że działalność ta w pewnym okresie przynosi straty.

Z kolei działalność określana jako *not for profit* polega na przeznaczaniu całości dochodów (zysków) na koszty prowadzenia działalności oraz na cele statutowe organizacji pozarządowej, jest więc oderwana od celu zarobkowego, charakterystycznego dla działalności gospodarczej, co uzasadnia uznanie jej za działalność niezarobkową. Jak stwierdził Sąd Najwyższy w postanowieniu z 19 czerwca 1996 r., III CZP 66/96 (OSNC 1996 nr 10, poz. 133), art. 2 ust. 1 Prawa o stowarzyszeniach wprowadza szczególne odróżnienie stowarzyszeń od innych osób prawnych typu korporacyjnego, prowadzących działalność gospodarczą, a to w ten sposób, że zastrzega niedopuszczalność przeznaczania dochodu (czystego dochodu albo dochodu netto, czyli zysku) z działalności gospodarczej stowarzyszenia do podziału między członków (tak uchwalał skład siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 27 lutego 1990 r., III PZP 59/89, OSNCP 1990, nr 10-11, poz. 126), przyjmując jednocześnie, że ma on służyć realizacji celów statutowych stowarzyszenia. Tak też należy obecnie rozumieć określenie (art. 2 ust. 1 Prawa o stowarzyszeniach), że stowarzyszenie jest „zrzeszeniem o celach niezarobkowych”. Wyraża się to także formułą *not for profit*, która wyklucza cele komercyjne działalności, a nakazuje przeznaczać pozyskane środki na działalność statutową (porównywalne pod tym względem są związki zawodowe, które też prowadzą działalność gospodarczą *not for profit* – art. 24 ust. 1 ustawy z dnia 23 maja 1991 r. o związkach zawodowych, Dz.U. Nr 55, poz. 234 ze zm., obecnie tekst jednolity: Dz.U. z 2019 r., poz. 263). Z punktu widzenia art. 8 k.p.c. prowadzenie przez stowarzyszenie działalności gospodarczej (nastawionej na uzyskiwanie dochodu) nie może być statutowym celem głównym, lecz może mieć charakter uboczny, służący realizacji głównych celów statutowych. Działalność ta może być przy tym wykonywana zarówno w formach organizacyjnie wyodrębnionych, jak i bezpośrednio (w formie niewyodrębnionej), w którym to przypadku powinno mieć miejsce wyodrębnienie księgowe, co ułatwia kontrolę (np. organów podatkowych,

sądu rejestrowego). Z praktyki wiadomo też, że w aktualnych realiach społeczno-gospodarczych wiele stowarzyszeń prowadzi działalność gospodarczą, co najmniej w formie niewyodrębnionej, aby pozyskiwać środki na działalność statutową.

Podsumowując, działalność gospodarcza prowadzona przez organizację pozarządową (np. stowarzyszenie) może mieć jedynie charakter wspomagający wobec działalności statutowej. W praktyce oznacza to, że nigdy nie może ona dominować nad celami określonymi w statucie tej organizacji. Warto jednak zauważyć, że cel prowadzenia działalności gospodarczej w przypadku organizacji pozarządowych (w tym stowarzyszeń i fundacji) jest zasadniczo taki sam jak w przypadku przedsiębiorców: chodzi o wygenerowanie zysków (dochodu netto). Skala prowadzenia działalności gospodarczej przez organizację pozarządową w stosunku do głównej działalności statutowej jest istotna z tego względu, że (zgodnie z obowiązującymi regulacjami prawnymi) nie może to być działalność dominująca. Inaczej rzecz ujmując, działalność gospodarcza stowarzyszenia nigdy nie może stanowić nadrzędnego celu istnienia danej organizacji ani dominować nad jej celami statutowymi. Zyski wypracowane przez taką organizację jako efekt prowadzenia działalności gospodarczej mogą służyć wyłącznie finansowaniu działalności zdefiniowanej w statucie stowarzyszenia, czyli muszą być przeznaczone na realizację celów statutowych. Beneficjentem zysków z tej działalności nie mogą być w szczególności członkowie stowarzyszenia. Prowadzenie tak scharakteryzowanej działalności gospodarczej (jako działalności ubocznej w stosunku do działalności statutowej) nie pozbawia stowarzyszenia prawa udziału w postępowaniu cywilnym na zasadach przewidzianych w art. 8 k.p.c.

Prowadzenie w taki sposób rozumianej dopuszczalnej działalności gospodarczej (zarobkowej) organizacji pozarządowej powinno stanowić punkt wyjścia dalszych rozważań.

2. Sąd Okręgowy w zaskarżonym wyroku odrzucił – ze względu na brak legitymacji procesowej powodowego Stowarzyszenia – możliwość jego udziału w procesie na podstawie art. 8 k.p.c. (i art. 462 k.p.c.), uznając, że Stowarzyszenie to prowadziło działalność gospodarczą. Taka ocena jest na obecnym etapie ustaleń, rozważań i ocen Sądu Okręgowego przedwczesna. Sąd Okręgowy oparł swoją ocenę w istocie na jednym tylko argumencie wywodzonym z art. 11 k.p.c. Uznał

mianowicie, że w postępowaniu cywilnym wiąże go wydany w postępowaniu karnym prawomocny wyrok skazujący była prezes zarządu powodowego Stowarzyszenia „T.” E. W. za popełnienie przestępstw, szczegółowo opisanych w wyroku Sądu Rejonowego w P. (III Wydział Karny) z 14 sierpnia 2018 r. w sprawie III K (...), których przypisanie jej świadczy o tym, że Stowarzyszenie prowadziło działalność gospodarczą.

Wykładnia art. 11 k.p.c. co do sposobu i zakresu, w jakim wyrok karny skazujący wpływa na postępowanie cywilne, została ugruntowana w judykaturze. Jak wyjaśnił Sąd Najwyższy w wyroku z 22 lipca 2009 r., I UK 52/09 (LEX nr 529677), moc wiążąca wyroków karnych została wprowadzona dla uniknięcia możliwości wydawania na podstawie tych samych stanów faktycznych różnych orzeczeń w sprawach cywilnych i karnych (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 8 stycznia 2004 r., I CK 137/03, LEX nr 1615840). W orzecznictwie Sądu Najwyższego akcentuje się konieczność traktowania art. 11 k.p.c., ustanawiającego związek sądu cywilnego z ustaleniami prawomocnego wyroku sądu karnego skazującego co do popełnienia przestępstwa, jako normy szczególnej, będącej wyjątkiem od zasady swobodnej oceny dowodów i poczynionych w wyniku tej oceny ustaleń sądu cywilnego (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 20 lipca 2007 r., I CSK 105/07, LEX nr 287769). Z utrwalonego orzecznictwa Sądu Najwyższego wynika, że sąd cywilny wiąże tylko zawarte w sentencji wyroku karnego skazującego ustalenia dotyczące osoby sprawcy, czynu przypisanego oskarżonemu i przedmiotu przestępstwa (por. np. wyrok z 8 stycznia 2004 r., I CK 137/03, LEX nr 1615840; postanowienie z 28 sierpnia 2002 r., II UK 41/02, LEX nr 571979). Okoliczności wykraczające poza te elementy nie są dla sądu orzekającego w sprawie cywilnej wiążące, nawet jeżeli znajdują się w sentencji orzeczenia (por. wyrok Sądu Najwyższego z 17 czerwca 2005 r., III CK 642/04, LEX nr 177207).

Nawiązując do tych ogólnych ocen prezentowanych w orzecznictwie, należy przypomnieć, że E. W. , prezes zarządu powodowego Stowarzyszenia, została skazana między innymi za występki z art. 62 § 1 k.k.s., który przewiduje, że podlega karze ten, „kto wbrew obowiązкови nie wystawia faktury lub rachunku, wystawia je w sposób wadliwy albo odmawia ich wydania (...)”. Prowadzenie

działalności gospodarczej należy do znamion ustawowych tego występku. Obowiązek wystawiania rachunku przewiduje już sama ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. Ordynacja podatkowa (jednolity tekst: Dz.U. z.2020 r., poz. 1325 ze zm.). Zakłada ona w art. 87, że podatnicy prowadzący działalność gospodarczą obowiązani są, na żądanie kupującego lub usługobiorcy, wystawić rachunek potwierdzający dokonanie sprzedaży lub wykonanie usługi. Z kolei na mocy art. 106b ust. 1 ustawy z dnia 11 marca 2004 r. o podatku od towarów i usług (jednolity tekst: Dz.U. z 2021 r., poz. 685) podatnik, a więc osoba prowadząca działalność gospodarczą (art. 15 ust. 1 tej ustawy), zobowiązana jest do wystawiania faktur.

Sąd Okręgowy prawidłowo przyjął, że był związany ustaleniem dotyczącym prowadzenia przez powodowe Stowarzyszenie działalności gospodarczej od grudnia 2012 r. do 21 grudnia 2016 r. Natomiast z ustalenia tego nie wynika (i nie może wynikać), czy działalność ta miała charakter uboczny czy też przeciwnie – główny (statutowy). W tym zakresie wyrok karny nie ma mocy wiążącej.

Do Sądu Okręgowego należała ocena, czy powodowe Stowarzyszenie jako organizacja pozarządowa prowadzi (lub prowadziło do chwili wydania prawomocnego wyroku zaskarżonego skargą o wznowienie postępowania) działalność gospodarczą jako działalność główną, czy też prowadzenie tej działalności miało charakter jedynie uboczny. Skutkiem ustalenia, że organizacja pozarządowa prowadzi lub prowadziła działalność gospodarczą jako działalność statutową (główną, podstawową, zasadniczą), jest brak po jej stronie legitymacji procesowej od początku do końca postępowania (zakończonego prawomocnym wyrokiem zaskarżonym skargą o wznowienie postępowania) albo jej utrata w trakcie postępowania.

Dokonując ustaleń dotyczących tej kwestii – zasadniczej dla rozstrzygnięcia sprawy jako związanej z legitymacją procesową organizacji pozarządowej (art. 8 k.p.c.) – Sąd rozpoznający sprawę powinien brać pod uwagę przede wszystkim postanowienia statutu stowarzyszenia, jednakże nie ma żadnych ograniczeń dowodowych w tym przedmiocie i dopuszczalne są wszelkie dowody przewidziane w Kodeksie postępowania cywilnego (w tym dowody z dokumentów urzędowych, jakimi są orzeczenia innych sądów wydane w sprawach prowadzonych z udziałem

Stowarzyszenia „T.” w P., np. orzeczenia sądu rejestrowego, sądu gospodarczego itp.).

Tego rodzaju ustaleń zabrakło w zaskarżonym wyroku.

Przy dokonywaniu ustaleń i ocen dotyczących prowadzenia przez powodowe Stowarzyszenie działalności gospodarczej jako działalności głównej lub ubocznej pomocne mogą się okazać regulacje ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (por. wyrok Sądu Najwyższego z 11 maja 2021 r., I PSKP 16/21, niepubl.), w szczególności jej art. 3 ust. 2 (definiujący organizacje pozarządowe prowadzące działalność pożytku publicznego), art. 4 ust. 1 (określający sferę zadań publicznych, które mogą być wykonywane przez organizacje pożytku publicznego), art. 6 w związku z art. 9 ust. 1 (określające relacje między działalnością pożytku publicznego i działalnością gospodarczą).

Wypada zauważyć, że w wyroku z 11 maja 2021 r., I PSKP 16/21, Sąd Najwyższy wyraził pogląd, zgodnie z którym w definicji działalności pożytku publicznego nie mieści się udzielanie odpłatnej pomocy prawnej, niezależnie od wysokości wynagrodzenia za wykonanie usługi prawnej i niezależnie od wysokości wynagrodzenia osób świadczących takie usługi, działalność ta – jeżeli jest prowadzona w sposób zorganizowany i ciągły – stanowi działalność gospodarczą. Wykładnia art. 8 i art. 462 k.p.c. w związku z art. 9 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie prowadzi do konstatacji, że jeżeli dany rodzaj działalności odpłatnej organizacji pozarządowej stanowi działalność gospodarczą, to nie jest dopuszczalne wytoczenie przez nią na rzecz pracownika powództwa związanego z tym rodzajem działalności.

Z ustaleń zaskarżonego wyroku wynika, że powodowe Stowarzyszenie było przymuszane przez organy nadzoru do złożenia wniosku o wpis do rejestru przedsiębiorców, sąd rejestrowy nakładał nawet na prezesa zarządu Stowarzyszenia grzywny przymuszające do złożenia takiego wniosku, jednak ostatecznie wpis taki nie został dokonany. Wymagało to bardziej wnikliwego zbadania przez Sąd Okręgowy zasadniczej kwestii, czy powodowe Stowarzyszenie prowadziło działalność gospodarczą uniemożliwiającą występowanie w procesie sądowym w roli powoda. W uzasadnieniu zaskarżonego wyroku nie ustalono

precyzyjnie, z uwagi na jaki rodzaj działalności Sąd Okręgowy uznał, że Stowarzyszenie prowadziło działalność gospodarczą. Jeżeli w ocenie Sądu działalnością gospodarczą było prowadzenie setek lub tysięcy spraw sądowych (w tym sporów pracowniczych i konsumenckich) za pośrednictwem Stowarzyszenia i przy wykorzystaniu przysługujących organizacji pozarządowej zwolnień od opłat: sądowych, skarbowych, od czynności cywilnoprawnych, w celu osiągnięcia (bez ryzyka finansowego, z naruszeniem zasad uczciwej konkurencji obowiązujących profesjonalnych prawników i z pominięciem przepisów o pełnomocnictwie) bardzo wysokich wynagrodzeń przez prawników powiązanych ze Stowarzyszeniem, należałoby także dokonać analizy, czy również z tego względu nie doszło do prowadzenia przez prawników (radców prawnych) działalności gospodarczej przy wykorzystaniu jedynie formy organizacji pozarządowej do generowania zysków (tak przyjął Sąd Najwyższy w wyroku z 11 maja 2021 r., I PSKP 16/21).

3. Sąd Najwyższy w obecnym składzie podziela pogląd wyrażony w postanowieniu z 30 stycznia 2014 r., III CZ 69/13 (LEX nr 1463887), że zgodnie z art. 316 § 1 w związku z art. 391 § 1 k.p.c., oceny istnienia lub braku legitymacji procesowej strony należy dokonać według stanu sprawy istniejącego w chwili orzekania przez sąd drugiej instancji.

Jeżeli okazałoby się, że skazanie wyrokiem karnym dotyczyło określonego rodzaju działalności gospodarczej, który był kontynuowany również po uprawomocnieniu się wyroku skazującego wydanego w postępowaniu karnym, stanowiłoby to przeszkodę do skorzystania przez powodowe Stowarzyszenie jako organizację pozarządową z uprawnień określonych w art. 8 k.p.c. – nawet gdy wyrok karny skazujący obejmował okres, który zakończył się przed wydaniem przez Sąd Okręgowy wyroku zaskarżonego skargą o wznowienie postępowania – aż do stałego zaprzestania danego rodzaju działalności.

Jeżeli tym rodzajem działalności gospodarczej było długotrwałe i zorganizowane prowadzenie spraw sądowych przez osoby fizyczne (powiązane z powodowym Stowarzyszeniem) za pośrednictwem Stowarzyszenia i przy wykorzystaniu przysługujących organizacji pozarządowej zwolnień od różnych opłat, w celu osiągnięcia (bez ryzyka finansowego) wysokich wynagrodzeń profesjonalnych pełnomocników, należałoby rozważyć także, czy z tego względu

nie doszło do faktycznego prowadzenia przez Stowarzyszenie działalności gospodarczej przy wykorzystaniu jedynie formy organizacji pozarządowej do generowania zysków, co wyklucza skorzystanie przez Stowarzyszenie z art. 8 k.p.c.

Jeżeli zatem miałyby się okazać, że faktyczna działalność powodowego Stowarzyszenia polegała wyłącznie na wytaczaniu powództw za pośrednictwem profesjonalnych pełnomocników, będących jednocześnie członkami Stowarzyszenia, co było połączone z wnioskiem o zwrot kosztów procesu, to oznacza, nawiązując do wcześniejszych wywodów, że dochód z tej działalności przeznaczony był do podziału między członków Stowarzyszenia, a zatem Stowarzyszenie to prowadziło wyłącznie działalność komercyjną (zarobkową) i z tego powodu nie należy do kręgu organizacji pozarządowych, o których mowa w art. 8 i 462 k.p.c. Okoliczności te podlegają ocenie na datę wydania przez Sąd Okręgowy wyroku z 24 listopada 2016 r. w sprawie VIII Pa (...), zaskarżonego skargą o wznowienie postępowania.

4. Uzasadniony okazał się kasacyjny zarzut naruszenia art. 228 § 2 k.p.c. w związku z art. 11 zd. drugie 2 k.p.c. w wyniku powołania się przez Sąd Okręgowy przy dokonywaniu ustaleń faktycznych na znany mu z urzędu wyrok Sądu Rejonowego w P. (III Wydział Karny), wydany w sprawie III K (...), dokonania na podstawie tego wyroku ustaleń i niezwrócenia na tę okoliczność uwagi stronom (co doprowadziło do sytuacji, w której fakty znane Sądowi z urzędu nie były przedmiotem rozprawy) i tym samym uniemożliwienia stronie powodowej, jako osobie niebędącej stroną (oskarżonym) w sprawie III K (...), przedstawienia swojego stanowiska.

Sąd Okręgowy oparł swoje rozstrzygnięcie przede wszystkim na ustaleniach zawartych w wyroku Sądu Rejonowego w P. , wydanego w sprawie III K (...). W uzasadnieniu zaskarżonego wyroku Sąd Okręgowy stwierdził, że wyrok wydany w sprawie III K (...) jest mu znany z urzędu. Jednak na rozprawie poprzedzającej wydanie wyroku zaskarżonego skargą kasacyjną nie zapowiedział stronom postępowania, że będzie brał pod uwagę przy rozstrzyganiu obecnej sprawy ustalenia poczynione w wyroku karnym. Wyrok karny został dołączony do akt po zamknięciu rozprawy poprzedzającej wydanie zaskarżonego wyroku.

W orzecznictwie Sądu Najwyższego przyjęto, że chociaż art. 228 § 2 k.p.c. stanowi, że fakty znane sądowi urzędowo nie wymagają dowodu, to jednak sąd powinien na rozprawie zwrócić na nie uwagę stron (postanowienie 20 października 2011 r., IV CSK 45/11, LEX nr LEX nr 1308152). Kwestia stosowania tego przepisu w postępowaniu wieczystoksięgowym była przedmiotem rozważań w uchwale składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 7 grudnia 2009 r., III CZP 80/09 (OSNC 2010, nr 6, poz. 84). Podkreślono

w niej, że fakty znane sądowi z urzędu, o których mowa w art. 228 § 2 k.p.c., powinny zostać przytoczone na rozprawie w celu umożliwienia stronom wypowiedzenia się co do nich. Powołanie w uzasadnieniu orzeczenia faktów znanych sądowi z urzędu, które nie były przedmiotem rozprawy, jest naruszeniem art. 228 § 2 k.p.c. Zaniechanie przez Sąd Okręgowy poinformowania stron na rozprawie o faktach znanych mu z urzędu, które będą stanowić podstawę rozstrzygnięcia, uniemożliwiło stronie powodowej, jako osobie niebędącej oskarżonym w sprawie III K (...), przedstawienia dowodów zaprzeczających tezie o prowadzeniu przez powodowe Stowarzyszenie działalności gospodarczej, ewentualnie wykazujących, że działalność ta miała znaczenie uboczne w stosunku do podstawowej działalności statutowej.

Należy podkreślić, że osoba, która nie była oskarżona w postępowaniu karnym, może powoływać się w postępowaniu cywilnym na wszelkie okoliczności wyłączające lub ograniczające jej odpowiedzialność cywilną; może zatem podważać ustalenia faktyczne zawarte w prawomocnym, skazującym wyroku karnym w celu wyłączenia lub ograniczenia jej odpowiedzialności cywilnej. Zatem osoba taka może wykazywać w postępowaniu cywilnym nietrafność ustaleń objętych prejudycjalnością i uwolnić się w ten sposób od odpowiedzialności za działalność innej osoby skazanej prawomocnym wyrokiem karnym (albo tę odpowiedzialność ograniczyć). Podjęcie skutecznej obrony przez osobę trzecią na podstawie art. 11 zd. drugie k.p.c. nie wyłącza mocy prejudycjalnej wyroku w stosunku do osoby prawomocnie skazanej.

Zasady te mają odpowiednie zastosowanie do oceny spełnienia warunków z art. 8 k.p.c. W tym kontekście należy przypomnieć, że to nie Stowarzyszenie „T.” zostało skazane wyrokiem karnym, lecz prezes zarządu Stowarzyszenia. W prawomocnym wyroku karnym z 14 sierpnia 2018 r. Sąd Rejonowy w P. stwierdził, że E. W. jako prezes zarządu Stowarzyszenia „T.” popełniła przestępstwa szczegółowo w nim opisane, nie prowadząc i dopuszczając do nieprowadzenia od stycznia 2010 r. do 21 grudnia 2016 r. ksiąg rachunkowych tego podmiotu, który faktycznie prowadził działalność gospodarczą.

W ocenie Sądu Najwyższego powodowe Stowarzyszenie, jako osoba trzecia, było uprawnione do kontestowania ustalenia dotyczącego zakresu i charakteru prowadzonej przez nie działalności gospodarczej i mogło podjąć odpowiednie czynności dowodowe. W tym kontekście poprzestanie na treści prawomocnego wyroku karnego, na który Sąd Okręgowy nie zwrócił uwagi stronom podczas rozprawy, choć powołał się na ten wyrok jako znany mu z urzędu (art. 228 § 2

k.p.c.), a ponadto brak ustalenia rodzaju prowadzonej działalności gospodarczej i nieodniesienie się w uzasadnieniu zaskarżonego wyroku do argumentów podnoszonych przez powodowe Stowarzyszenie, uniemożliwiło Sądowi Najwyższemu pełną ocenę stanowiska Sądu Okręgowego w kwestii braku legitymacji procesowej powoda.

Zdaniem Sądu Najwyższego, kwestia prowadzenia działalności gospodarczej przez organizację pozarządową może podlegać weryfikacji przez sąd nawet wówczas, gdy w statucie takiej organizacji nie przewidziano wyraźnie prowadzenia przez nią działalności gospodarczej i – mimo czynności organu nadzorczego nad taką organizacją – nie została ona wpisana do rejestru przedsiębiorstw.

5. Uzasadniony okazał się również kasacyjny zarzut naruszenia art. 412 § 1 k.p.c. w związku z art. 403 § 2 k.p.c. Sąd Okręgowy rozpoznał sprawę poza granicami, jakie określiła w skardze o wznowienie strona pozwana, formułując podstawę wznowienia. Skargę o wznowienie postępowania oparto na podstawie z art. 401¹ k.p.c. Strona pozwana powołała się bowiem na wydanie przez Trybunał Konstytucyjny wyroku, w którym stwierdzono niezgodność z Konstytucją RP przepisów prawa, które stanowiły podstawę prawną prawomocnego wyroku zaskarżonego skargą o wznowienie postępowania.

Sąd Okręgowy zgodził się ze stanowiskiem strony pozwanej, że na skutek skargi o wznowienie postępowania powództwo wniesione przez powodowe Stowarzyszenie „T.” powinno być oddalone, jednak decydujące znaczenie dla takiego rozstrzygnięcia miał nie wyrok Trybunału Konstytucyjnego i powołana w nim argumentacja prawna, lecz inne okoliczności, a mianowicie brak legitymacji procesowej czynnej po stronie Stowarzyszenia „T.”.

Co do możliwości rozpoznania skargi o wznowienie postępowania poza granicami wyznaczonymi przez podstawy tej skargi wypowiedział się Sąd Najwyższy w uzasadnieniu wyroku z 16 maja 2007 r., III CSK 56/07 (LEX nr 334985). W wyroku tym przyjęto, że w świetle art. 412 § 1 k.p.c. przedmiotem postępowania jest udowodnienie istnienia podstawy, na której oparto skargę w konkretnej sprawie. W konsekwencji zakres ponownego rozpoznania sprawy uwarunkowany jest przyczyną (przyczynami) wznowienia podniesioną

(podniesionymi) przez skarżącego i nie jest dopuszczalne wyjście poza te przyczyny. Z przepisu tego wynika, że sąd rozpoznaje sprawę na nowo w granicach, jakie określa podstawa wznowienia. Przedmiotem postępowania jest udowodnienie istnienia podstawy, na której oparto skargę o wznowienie w konkretnej sprawie. Nie jest dopuszczalne wyjście poza przyczyny określone tą podstawą.

Przyczyny (podstawy) wznowienia postępowania zostały wymienione wyczerpująco w Kodeksie postępowania cywilnego. W doktrynie funkcjonuje podział przyczyn wznowienia postępowania na przyczyny nieważności (art. 401 k.p.c.) oraz przyczyny restytucyjne (art. 403 k.p.c.). Ponadto skargę można oprzeć na stwierdzeniu przez Trybunał Konstytucyjny niekonstytucyjność przepisu, na podstawie którego zostało wydane orzeczenie (art. 401¹ k.p.c.).

W razie stwierdzenia dopuszczalności wznowienia postępowania sąd rozpoznaje sprawę na nowo. Granice tego rozpatrywania wyznaczają przytoczone przez stronę podstawy wznowienia; oznacza to, że sąd nie może brać pod uwagę z urzędu innych podstaw niż przytoczone przez stronę. Podmiot wnoszący skargę o wznowienie może natomiast aż do upływu terminu do wniesienia skargi (art. 407 k.p.c.) przytaczać nowe jej podstawy. Nie pozostaje w sprzeczności z regułą wyrażoną w art. 412 § 1 k.p.c. branie przez sąd pod uwagę z urzędu przyczyn odrzucenia pozwu (ze względu na odpowiednie stosowanie przepisów o postępowaniu przed sądem pierwszej instancji). Nie może jednak uwzględnić skargi o wznowienie postępowania na innej podstawie niż sformułowana przez skarżącego. Nie budzi wątpliwości, że sąd związany jest granicami zaskarżenia i w razie częściowego zaskarżenia orzeczenia nie może orzekać w części niezaskarżonej. W doktrynie i orzecznictwie przyjmuje się również, że przy wznowieniu postępowania nie obowiązuje wynikający z art. 384 k.p.c. zakaz *reformationis in peius*; w wyniku wniesienia skargi o wznowienie postępowania może zapaść orzeczenie niekorzystne dla strony wnoszącej skargę (zob. postanowienie Sądu Najwyższego z 19 listopada 1998 r., III CKN 28/98, LEX nr 78215). Trzymając się ściśle konkretnych podstaw (przyczyn) wznowienia sąd nie rozpoznaje po raz kolejny sprawy w pełnym zakresie (czyli zakresie, w jakim sprawę rozpoznaje sąd pierwszej lub drugiej instancji), jego działanie ma charakter

kierunkowy i ograniczone jest przez samego skarżącego, który opiera skargę na konkretnej przyczynie. Wynika to z charakteru skargi o wznowienie jako nadzwyczajnego środka zaskarżenia prawomocnych orzeczeń.

Szerszy zakres działania sądu w postępowaniu wznowieniowym nie wynika z art. 406 k.p.c., zgodnie z którym do postępowania ze skargi o wznowienie stosuje się odpowiednio przepisy o postępowaniu przed sądem pierwszej instancji, jeżeli dalsze przepisy nie stanowią inaczej. Przepis ten nie dotyczy granic, w jakich sprawa jest ponownie rozpoznawana po wniesieniu skargi o wznowienie postępowania, określa natomiast, jakie przepisy procesowe mają zastosowanie w postępowaniu wznowieniowym. Chodzi o odpowiednie stosowanie na przykład przepisów o rozprawie, o postępowaniu dowodowym, o wydaniu, uzasadnieniu i doręczeniu orzeczeń, o czynnościach sądowych i procesowych.

W zaskarżonym wyroku Sąd Okręgowy w oczywisty sposób wyszedł poza granice, jakie zakreślała podstawa wznowienia. Strona pozwana jako podstawę wznowienia powołała art. 401¹ k.p.c. Sąd Okręgowy w istocie zastosował art. 403 § 2 k.p.c. zgodnie z którym można żądać wznowienia w razie późniejszego wykrycia prawomocnego wyroku, dotyczącego tego samego stosunku prawnego, albo wykrycia takich faktów lub środków dowodowych, które mogłyby mieć wpływ na wynik sprawy, a z których strona nie mogła skorzystać w poprzednim postępowaniu.

Z przepisu tego wynika, że jedną z podstaw skargi o wznowienie postępowania jest wykrycie okoliczności faktycznych i środków dowodowych mogących mieć wpływ na wynik sprawy. Na takie okoliczności (ustalenia wyroku karnego) – i w zasadzie tylko na nie – powołał się Sąd Okręgowy, wydając zaskarżony wyrok.

Tymczasem z treści art. 412 § 1 k.p.c. wynika zakaz brania pod uwagę innych podstaw wznowienia niż przytoczone przez stronę w skardze i uwzględnione przy wznowieniu. Sąd orzekający w postępowaniu wznowionym ogranicza więc rozpoznanie sprawy do rozstrzygnięcia, jaki wpływ miała uwzględniona (powołana w skardze) podstawa wznowienia na wynik prawomocnie zakończonej sprawy (por. wyrok Sądu Najwyższego 19 stycznia 2012 r., I PK 82/11, OSNP 2012 nr 23-24, poz. 288).

Z tych przyczyn, Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. oraz art. 108 § 2 w związku z art. 398²¹ k.p.c. orzekł jak w sentencji wyroku.